

STAATKUNDIGE
HISTORIE
VAN
HOLLAND,

Behelzende eene Staatkundige bespiegeling van de voornaamste
Gevallen der Nederlandsche Geschiedenissen, volgens het
Natuur, Staats, aller Volkeren en het beschreven Recht;
de geëaardheid der Zaaken en de gezonde Reden, om
gezond over het voorledene te redeneeren, en tot
een Richtsnoer voor het toekomende te dienen.

VIER EN VEERTIGSTE DEEL.

Met Kunst Platen opgehelderd.

TE AMSTERDAM,

By **BERNARDUS MOURIK,**
Boekverkooper in de Nes, by de Groote Vleeshal, 1778.

AAN DEN GUNSTIGEN LEEZER

V A N O N Z E

H I S T O R I E

V A N

H O L L A N D.

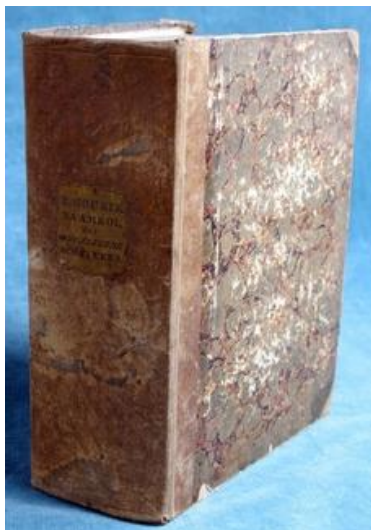
E gewoonte, zegt het Spreekwoord, is de tweede natuur. Dit Spreekwoord is niet ongegrond; want men behoeft zich slechts ergens aan te gewennen, zo zal het ons wel haast eigen en natuurlyk worden.

Wy zyn ook van den beginne af gewoon, om alle jaaren van den tegenwoordigen loop des tyds iets vooraf te zeggen, en daarin onzen Leezer het een en 't ander van onze beschryving te herinneren of bekend te maaken.

Thans volgen wy weder dat voorbeeld, en zeggen, dat wy met onze beschryving der Historie van Holland, in 't jaar 1777 de gebeurtenissen van een gedeelte van 't jaar 1626 tot in het jaar 1630 verhandeld hebben, welk tydpunt, zo als onze Leezer zal gezien hebben, veele merkwaardige gevallen vervat. Men vindt, om niet alle omstandigheden te melden, daarin veel gelukkige voordeelen der Staaten dezer Vereenigde Nederlanden, schoon met veele kosten en moeite verkreegen: als naamlyk de verovering van Oldenzeel, van Grol, van 's Hertogenbosch, van Wezel enz. hoewel deze vreugd zeer getemperd wierd, door den Inval der Spanjaarden en

Wie iets wil weten over hoe de Nederlanders naar hun eigen geschiedenis keken in de 18^e eeuw moet de boekjes "Staatkundige historie van Holland" bestuderen. Deze kwamen jaarlijks uit vanaf 1756 tot in de tachtiger jaren van de 18^e eeuw. Het eerste deel uit 1756 bestrijkt de periode tot omstreeks het jaar 1000. Bij google.books.com kun je een aantal boeken die gescand zijn downloaden of bekijken. De delen 1, 3, 12-35 en 48-51 zijn allemaal op deze manier in te zien. 4-11 en 36-47 ontbreken. Deze boeken komen, zoals heel veel meer scans van Google, uit de universiteitsbibliotheek van Michigan. Het laatste deel, deel 51, is verschenen in 1781. Ik weet niet of dit ook echt het laatste deel was. Het bestrijkt de periode tot 1646. Er zou dus feitelijk nog meer dan 100 jaar historie beschreven moeten worden, maar ik vraag me af tot hoe ver de schrijver gekomen is nadien. Hierover heb ik geen informatie kunnen vinden.

Zelf heb ik dus de delen 44 en 45 (die dus niet bij google books te vinden zijn) en in mijn bibliotheek staat ook nog een klein deel van de staatkundige historie van 1581 met in hetzelfde boekje de "maandelijke mercurius" van 1766. Dit deeltje staatkundige historie is een onderdeel van het grotere deel 20 van de staatkundige historie, blijkt al nazoekende in de google-uitgaven. Het gaat dan om de pagina's 21-42. (het hele deel 20 heeft 172 pagina's + een register). Het aanhangsel, de "Nederlandse Mercurius" is een maandblad waarin de mondiale, maar vooral Europese politieke gebeurtenissen van die tijd worden beschreven, een soort tijdschrift dus. Ook staan er plaatselijke dingen van Holland, met name Amsterdam in (overlijdensberichten, benoemingen predikanten). Het was de gewoonte deze groots opgezette staatkundige historie stukje bij stukje in maandbladen uit te geven. Na 12 maanden had je zo één deel "oude geschiedenis", met daarnaast het "verse" nieuws van de Nederlandse Mercurius. Al deze losse blaadjes werden door de kopers vaak ingebonden en kwamen vervolgens bijv. in bibliotheken terecht. Soms belandde dan het nieuws van de Mercurius in dezelfde ingebonden band, maar bij de boeken van google is dat slechts twee keer gebeurd: in het boek 1 (Mercurius 1756) en boek 14-15 (Mercurius 1763). Alle andere bevatten slechts een aantal jaargangen van de "Staatkundige Historie van Holland". Wie deze jaargangen inbond en op welke manier, dat is dus afhankelijk geweest van de gebruiker. Mijn boek is denk ik ook in de 18^e eeuw ingebonden, maar niet met een echte kwaliteitsband. De eigenaar had denk ik wel meerdere delen, misschien zelfs de complete historie, in zijn bezit. Op de achterkant is een soort etiketje geplakt met daarop handgeschreven: 44/45. Het zou kunnen gaan om een bibliotheekuitgave, maar daar blijkt in het boek verder niets van. Ik zou dan bijv. een stempel van de betreffende instelling verwacht hebben.

De schrijver en uitgever, Bernardus Mourik, schreef meer. Zo kennen we: *"Naam-Rol der Godgeleerde schryvers, Welke over den Geheelen Bybel, of byzondere Boeken, Kapittelen en Verzen, uit denzelven in het Nederduitsch geschreeven hebben, zo Gereformeerden, Lutherschen, als Remonstranten, en Mennoniten, enz. Met byvoeginge welke over de Geboorte, 't Leven en 't Lyden van Jesus Christus, als meede de Feest-Predikationen, en over de Heidelbergsche Catechismus, in het Nederduits in 't licht gekomen zyn. Zynde een handleiding voor Predikanten, Proponenten, Studenten, en alle Liefhebbers der Godgeleerdheid."* Vijfde druk, door Bernardus Mourik gedrukt te Amsterdam, destijds boekverkoper in de Nes. Ca. 1753. Kijken we naar nevenstaand boek met de hierboven genoemde zeer uitgebreide titel (aangeboden op

internet), dan valt op dat de kaft overeenkomst heeft met de kaft van mijn boek, wat me in mijn mening sterkt dat het ook bij mij gaat om een 18^e eeuwse kaft. Hij was ook de uitgever van het beroemde: “*Verzaameling van alle de huizen en prachtige gebouwen langs de keizers en heere-grachten der stadt Amsteldam*”. Amsterdam: Bernardus Mourik, [1768]. Groot boek met tekeningen van de kunstenaar **Caspar Philips Jacobszoon (1732-1789)**. (een origineel exemplaar van dit boek is onlangs verkocht voor meer dan 8000 Euro!) Verder lezen wij dat hij op 12 september 1734 (25 jaar oud dus) in het gilde van boekverkopers van Amsterdam werd opgenomen. Ook schreef hij blijspelen en kluchten: *De slag-tijd of de verkeerde huyshoudsters*, ook onder de titel: *Amst. hartdraverie of het leven der vleeschhouwers* (1759),. Verder het blijspel “*De wintersche vermakelijkheden en de kunstige schaatserijders*” en het kluchtspel “*Het Buiten-Amstels vermaak op het ijs*”, jaartal van ontstaan onbekend. Bernardus Mourik leefde van 1709-1791. Het is alleen al om die reden niet onwaarschijnlijk dat hij na 1781 (hij was toen 72 jaar) niets meer geschreven heeft.

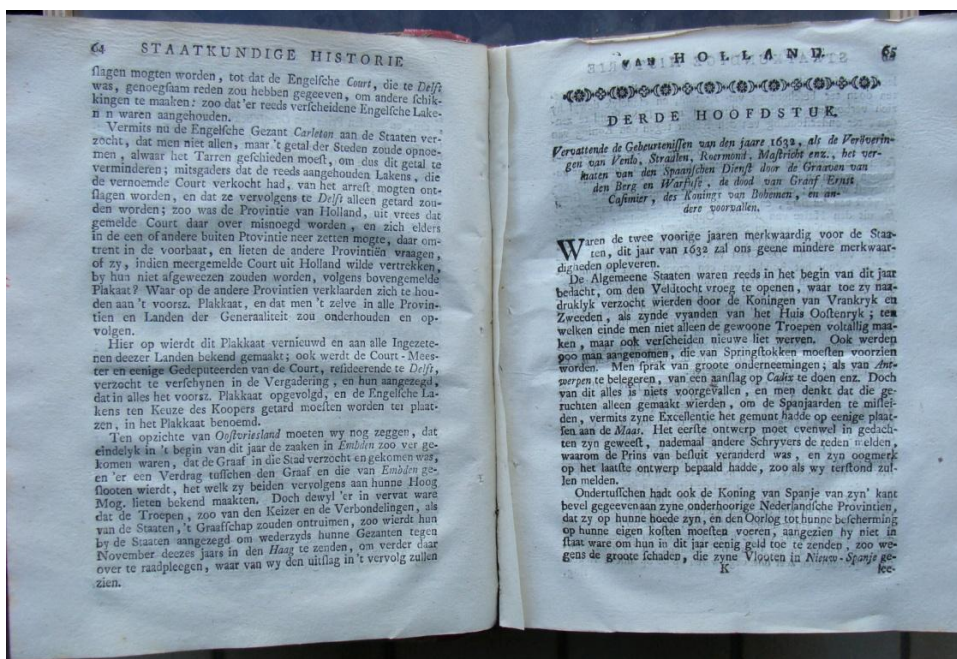

„ Hier ziet , men tusschen *Wankum* en *Kempen* den Prins van
 „ *Orange* met zyne Officieren te Paard van den eenen, en den
 „ Keurvorst van *Keulen* , verzeld van eenige Koetsen , van den an-
 „ deren kant gekomen , alwaar de Prins van zyn Paard en de
 „ Keurvorst uit den koets gestapt zynde , deeze beide Vorsten
 „ elkanderen begroeten.”

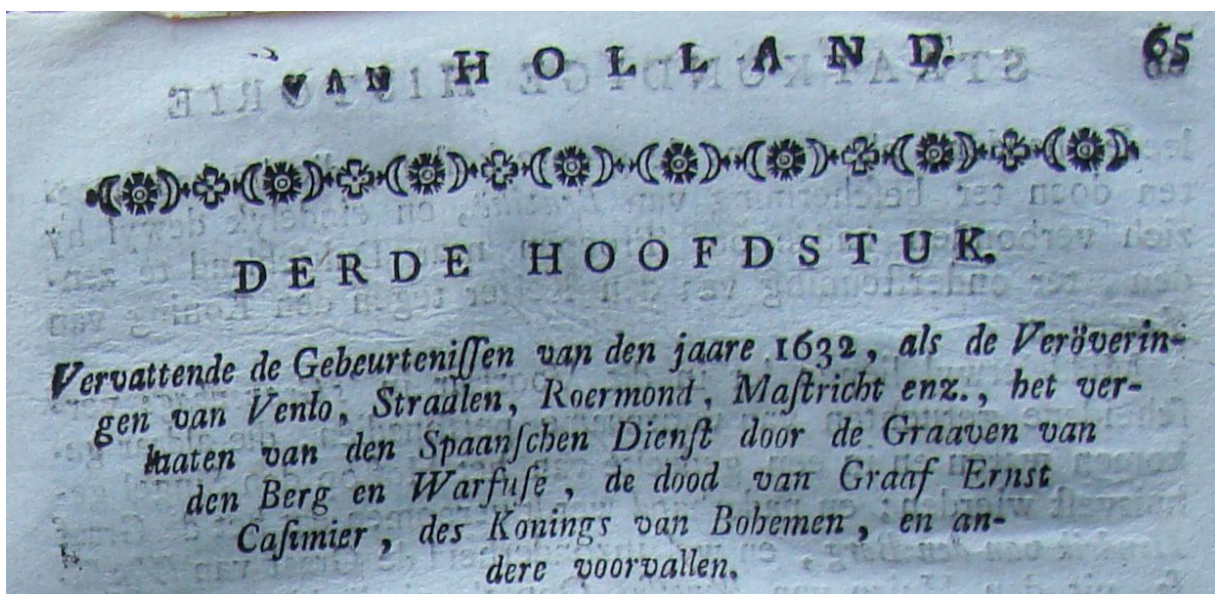
Tot zover de schrijver Bernardus Mourik. Het soort papier waaruit het boek bestaat is opvallend anders dan in later eeuwen. Het doet aan als dun karton en heeft de neiging tot rimpelen. Dat maakt dat als je het scant al gauw bepaalde delen van een pagina een beetje onscherp worden. Datzelfde kun je ook goed zien bij de scans van Google.books.com van dezelfde serie. Zeker voor de afbeeldingen is het maken van een foto i.p.v. een scan dus eigenlijk beter. Er staan 16 tekstgravures

in het boek. De schrijver zegt "Met Kunst Plaat en opgehelderd". In andere boeken zegt hij "met kopergravuren zijn gemaakt". Het zijn dus afbeeldingen die gedrukt konden worden dank zij het feit dat ze als kopergravuren zijn gemaakt. In het algemeen wat donker, maar ze illustreren de tekst aardig, een beetje zoals ook de schoolplaten op de vroegere lagere scholen zoals je ze hier en daar nog kunt zien (of in het Schoolmuseum in Rotterdam). Onder de afbeelding staat steeds een directe toelichting. Zo ook op bijgevoegd voorbeeld. Ook hier zie je hier hoe er door een bobbeltje in het papier midden boven een beetje wazige weergave ontstaat van de scan.

De schrijver heeft om te komen tot zijn historie aardig wat bronnen moeten gebruiken. Welke bronnen dat waren, daarover vind je niets. Over de tachtigjarige oorlog is de tekst erg uitgebreid, zoals gezegd gaat deel 44 over 1630-1633, deel 45 over 1634. Als je in dat tempo doorgaat dan zouden er nog zo'n 80 boeken hebben moeten volgen, maar dat is dus zeker niet zo. Waarschijnlijk houdt de serie bij 51 of misschien iets hoger op. Eigenamen, ook die van landen of steden, worden steeds schuin weergegeven.

Over telkens twee naast elkaar staande pagina's verdeeld zien we de titel van het boek: links "STAATKUNDIGE HISTORIE", rechts "VAN HOLLAND". Verder is elk deel op een aantal manieren nog verder ingedeeld. Om te beginnen in hoofdstukken. Bij het begin van een nieuw hoofdstuk

staat een versiering: maantjes, zonnetjes en sterretjes. Het betreffende hoofdstuk begint met een cursief weergegeven, taps toelopende, gecentreerde opsomming van de inhoud van het betreffende hoofdstuk. Deel 44 heeft 4 hoofdstukken. Andere indelingen zijn nauwelijks inhoudelijk te noemen, maar komen voort uit de oorspronkelijk in delen uitgegeven maandelijkse boekjes. Op de plek waar een nieuw deeltje begint staat steeds “*Vervolg van*” en dan een korte weergave van de vorige periode (op pagina 21 bijv.: “*Vervolg van het verder voorgevallene in den Jaare 1630*”). Zo kunnen we achterhalen hoe deel 44 oorspronkelijk verschenen is in 8 afleveringen, dus in dat geval niet helemaal maandelijks. Elk deeltje had oorspronkelijk 20 tot 23 pagina’s. Het deel zelf wordt afgesloten met een alfabetisch register. Een aantal trefwoorden zoals ze in de tekst zijn terug te vinden wordt hier opgegeven, sommige zijn wel erg arbitrair zoals bij de letter C zien we “CONVOI (Spaansch) met geld door de Staatschen veroverd (29). Niet een trefwoord waar je op zou gaan zoeken. Wel effectief zijn trefwoorden als “Roermond” of “Venlo” welke gaan over de verovering van die steden.

Interessant is de wetenschap dat de Staatkundige historie in afleveringen werd uitgegeven, tegelijk met “de Nederlandsche Mercurius”. Als je op de hoogte wilde blijven van het wereldnieuws, of iets wilde lezen over overlijdensberichten in Amsterdam, kon je een abonnement nemen op deze Mercurius, maar dan kreeg je daar tegelijk weer een aflevering bij over de Staatkundige geschiedenis van Holland bij.

Vóór de Nederlandse Mercurius, was de “**Europische Mercurius**”, dé “krant” van Holland van de 18e eeuw. Dit tijdschrift verscheen tweemaal per jaar, tussen 1690 en 1756. Zie hiervoor http://groniek.eldoc.ub.rug.nl/root/33/148_3/Bro_7/. In deze beschouwing over dit tijdschrift lezen we o.a.: “*De Europische Mercurius is één van de vele geschriften die in de zeventiende en achttiende eeuw genoemd zijn naar de bode van de goden in de Romeinse mythologie. Het genre 'mercuren' floreerde in geheel Europa en kende een grote verscheidenheid. Alleen al in de Nederlandse Republiek zijn er meer dan vijftig verschillende mercuriale geschriften geweest. Naast politiek georiënteerde nieuwsbeschrijvingen waren er satirische, literaire en populair-wetenschappelijke uitgaven, van dik tot dun. De Europische Mercurius behoort tot de langstlopende series, waarschijnlijk mede te verklaren door de weinig controversiële inhoud. Satirische mercuren, zoals Hendrik Doedijs' Haegse mercurius, hadden vaak een kort bestaan door de censuur. Mercuren onderscheiden zich in verschillende opzichten van de vroegmoderne couranten. In de eerste plaats lag doorgaans de verschijnings-frequentie veel lager, in het geval van de Europische Mercurius slechts twee keer per jaar. Belangrijk is verder het verschil in diepgang. Mercuren waren niet gericht op de dagelijkse actualiteit en hadden een beperkter doel qua berichtgeving. Het nieuws kon hierdoor met meer afstand gerangschikt, beter geverifieerd en uitvoeriger beschreven worden. Een scherpzinniger commentaar was hierdoor mogelijk. Het resultaat was meestal het werk van slechts één persoon. Schaarse bronvermeldingen in de Europische Mercurius doen vermoeden dat de samenstellers bij het schrijven van hun overzichten gebruik hebben gemaakt van kranten, afkomstig uit binnen- en buitenland. Daarnaast moeten de redacteurs een groot scala aan andere informatiekanalen hebben gehad, gezien de afgedrukte originele documenten van vorsten, diplomaten en politici. Dergelijke teksten waren in de regel niet in de kranten te vinden. De dikke mercuren zullen mede door hun prijs ook een veel kleiner publiek hebben bereikt dan de dunne nieuwstijdingen. Er is niettemin ook een overeenkomst tussen de krant van destijds en mercuren als de Europische Mercurius. In de vroegmoderne krant verscheen niet zoals tegenwoordig het belangrijkste nieuws op de voorpagina, maar de rubricering van de informatie over het buitenland vond plaats per land. In de laatste jaargangen*

ontbreken de openingsprenten en andere fraaie illustraties. Was de uitgave niet langer rendabel of de formule verouderd, waren er personele problemen of was gewoonweg het elan verdwenen? Andere aanpassingen, zoals de toename van informatie door het gebruik van een kleinere letter, hebben in elk geval geen vruchten op de langere termijn afgeworpen. De **Maandelijksche Nederlandsche Mercurius** etc. wordt beschouwd als de opvolger van de Europese Mercurius. Het initiatief voor deze uitgave lag in Amsterdam, bij de boekverkoper Bernardus Mourik. Het eerste deel van deze mercurius begint met het nieuws van juli 1756. Er is dus een overlapping met de Europese Mercurius van een half jaar geweest. Voor welk publiek waren dit scoort tijdschriften bedoeld? In 1730 zegt de nieuwe drukster van Europese Mercurius zich te richten tot 'alle Staats-ministers, Ambassadeurs, Residenten, Agenten en andere Heeren van Regeering' en ook de kooplieden, die zij 'de zenuwen van onzen staat' noemt. Laatsten wil zij informeren over de retourvrachten van handelsschepen en de vangsten van de visserijvloot. Het ging anders gezegd om de kapitaalkrachtige regenten, die om politieke en economische redenen op de hoogte behoorden te blijven van de staatkundige ontwikkelingen in Europa. Bewaard gebleven catalogi van leden uit de Nederlandse elite zouden uitsluitsel kunnen geven. De Europese Mercurius is in ieder geval al aangetroffen in het bezit van de politicus Nicolaas Witsen en zijn gelijknamige jongere neef, alsook in de erfenis van de ondernemer Andries Winius. De eerste en de laatste waren actief in Rusland in de tijd van Peter de Grote."

Wat hierboven gezegd wordt over de "Europische Mercurius", kan voor een deel ook worden gezegd over de "Maandelijksche Nederlandsche Mercurius", diens opvolger. Groot verschil was in ieder geval de verschijningsfrequentie. Zoals gezegd heb ik er een in mijn bezit, en wel die voor de maand februari 1766, in combinatie met dus een fragment van de Staatkundige Historie van Holland van deel 20. Hierin lezen we dus om te beginnen het actuele wereldnieuws van 1766. Ook nu nog steeds ingedeeld per land. Het eerste land is: "Europa, Turkyen. Constantinopolen". Wat gebeurde er hier: De "Primo Visier" wordt steeds belangrijker en onafhankelijk van de Sultan, De Sultane is hoog zwanger, hoopt een zoon te krijgen, de eerste zoon van de Sultan die "zo 't gerucht onlangs liep, de kinderziekte had, bevind zich welvarende, doch is nog onbesneden, en men zegt, dat ter gelegenheid der gemelde vreugdeblijcken de besnydenis aan hem verrigt zal worden. Echter wordt van goede hand verzekert, dat de Musti en andere voorname Geestlycken van advis zyn, die formaliteit tot een warmer en gunstiger jaargety te verschuiven." Verder is een secretaris aan een beroerte overleden, in Cyprus zijn de ingezetenen in opstand gekomen. De muitery in Georgië houdt nog steeds aan, maar de "muitery der Gordienen, die tegen den Bassa van Aleppo waren opgestaan, is door dien Gouverneur door 't verslaan en verdryven van hen gelukkig gedempt." Opvallend is bij dit laatste zinnetje het woord 'gelukkig'. Vanuit godsdienstig oogpunt zou een opstand tegen de Moren toch alleen maar goed moeten zijn. Of moeten we het lezen als objectief nieuws dat door de Sultan wordt verspreid en hij vindt het uiteraard 'gelukkig' als een opstand wordt neergeslagen. Nee, ik denk dat het voor de handel in Nederland prettig is als het in den vreemde rustig is. Ook met de Moren kan handel worden gedreven en geld worden verdiend. Daar slaat denk ik het woord 'gelukkig' op. De maandelijksche Mercurius was duidelijk voor de Hollandse kooplui bestemd. Na het nieuws uit Turkije volgt een uitgebreid verhaal over Portugal, Italië, Zweden (zeer uitgebreid, over een fraudezaak van een burgemeester), Denemarken, kort iets over Groot-Brittannië, ook vrij kort over Vrankryk. Dan pas komen de Nederlanden. Uitgebreide aankondiging van steden en staten om te vieren dat "zyn Doorlugtigste Hoogheid den Heere Prins van Oranje en Nassau, als erfstadhouder, Kapitein Generaal en Admiraal" zal worden beëdigd. (Vanaf hoe laat mogen de huizen worden geillumineerd etc. De toekomstige Willem V werd nl. 18 jaar. Curieus zijn de laatste pagina's van deze Maandelijksche

Mercurius: Om te beginnen een lijst van onderwerpen waarover door wie geprekeet is op de “Dank-Vasten en Beede-dag” van 19 februari 1766. Hier een fragment. Daarachter staat vervolgens een

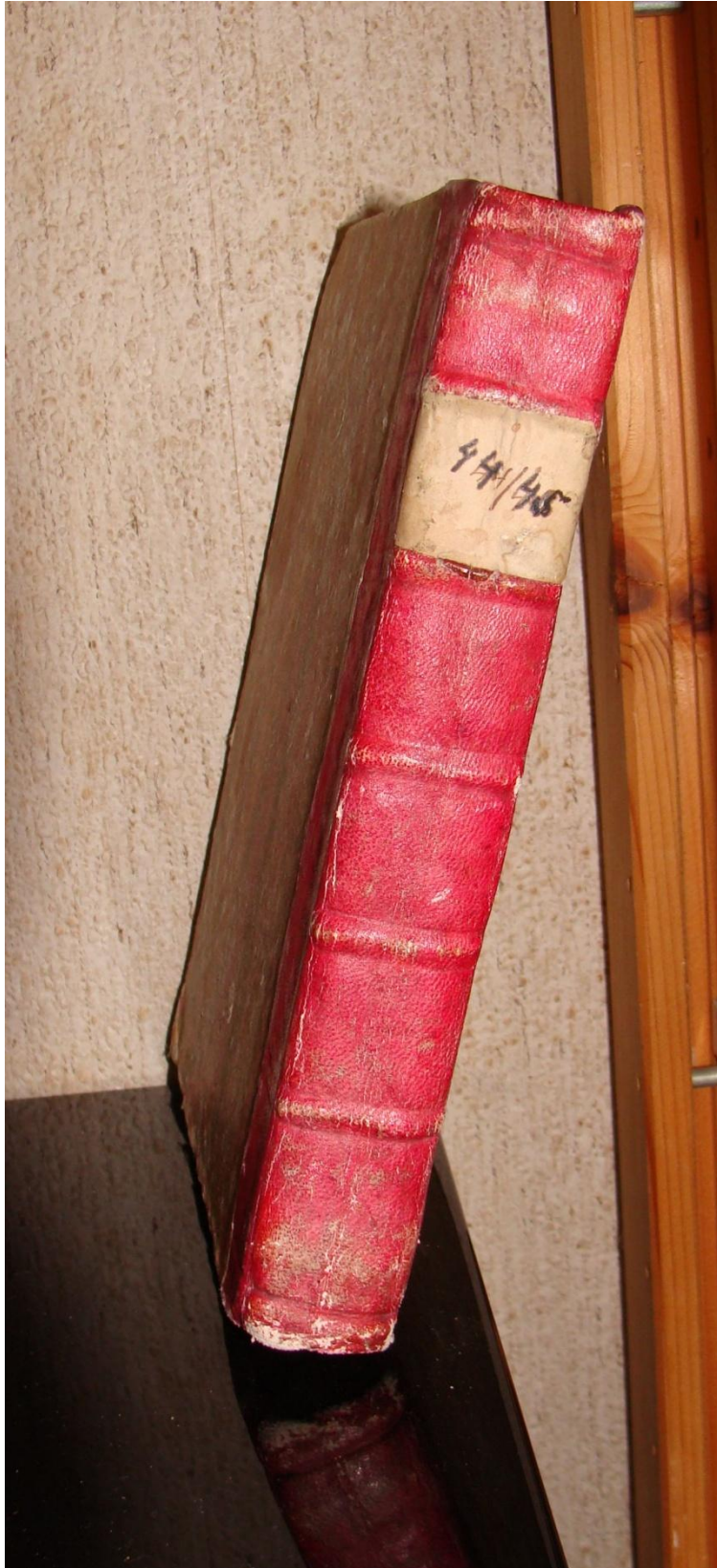
van vs. 8.	
T E R O T T E R D A M.	
GROOTE KERK.	ZUYDER KERK.
Doorm. H. Reyne, Jer. 1. 26-28.	Doorm. van Marle, 1 Kon. 8. 56-62.
Nam. D. Burger, 1 Sam. 12. 24, 25.	Nam. J. Patyn, Josua 24. 1-28.
Abond. P. Bonnet, Ps. 144. 12-15.	Abond. H. Bruining, Jos. 24. 22-24.
PRINSE KERK.	OOSTER KERK.
Doorm. J. W. de Heyde, Ps. 78. 2-7.	Doorm. P. Hofstede, Gen. 49. 13-17.
Nam. A. Ham, 2 Chron. 2. 11, 12.	Nam. C. van der Kemp, Jes. 33. 6.
I N S C H I E L A N D.	
SCHIEDAM.	HILLEGONDSBERG.
GROOTE KERK.	Doorm. Campingb, 1 Sam. 12. 24.
Doorm. van Eyk, 1 Sam. 12. 24, 25.	Nam. Dezelve Zeph. 3. 12.
Nam. Schouten, Ps. 106. 21-23.	KRAALINGEN.
Abond. van Velsen, 2 Chr. 15. 12-15.	Doorm. Van der Groe, 2 Chr. 34. 8.
BERGENS HOEK.	Nam. Dezelve, Ps. 51. 20.
Doorm. Takens, Deut. 32. 15.	CAPELLE AAN DEN YSSEL.
Nam. Dezelve, Ps. 10. 14. 1 ^{ste} deel.	Doorm. van de Kastele, Ps. 92. 1-11.
	Nam. Dezelve, 1 Kon. 3. 5 15.
	ZE-

gedicht uit Utrecht naar aanleiding van de feestdag:

De gulle Mildheid, nooit van ruim te geeven moe,
 Rykt weér op nieuw beur band aan UTRECHTS Armen toe,
 En strooit dus schat op schat uit haar gevulden booren;
 Heb dank Gemeente, die door zulk een deugd gewekt,
 Den Arm-bezorgers door uw gift tot steunsel strekt;
 Vaart voort, laat nooit het vuur van uwe liefde smooren,
 Zo wil de Algoetheid, die op 't niedrig barte let,
 Verbooring schenken, op uw ernstig smeek-gebed:
 Zo neeme uw welvaart toe, ó milde Stedelingen!
 Zo word dit Jaar, 't geen ons een reeks van vreugd belooft,
 Tot Neêrlands beil, door ramp nog tegenspoed verdooft;
 Maar brenge aan U een schat der beste Zegeningen:
 En daar de Oranje zon wel baast beur stralen spreid,
 Word de Armoé ook verkwikt door uw Mildadigheid.

Bijna aan het einde komt het hoofstuk “Magistraaturen en Amptenaren”, bijv. de benoeming van een burgemeester in Amsterdam. De rubriek “Aanmerkelyke zaken” is een rubriek waar de schrijver allerlei willekeurig nieuws kwijt kan. Behalve dat de erfprinses van Brunswijk een zoon heeft

gekregen lezen we bijv. dat een leraar is overleden maar ook hoeveel geld er bij collectes in enkele plaatsen is opgehaald. Dan volgt (kort) Luthers kerknieuws en een naamlijst van overledenen die begraven zijn in Amsterdam vanaf 12 december 1765 *“voor zo verre men dezelve heeft kunnen bekomen.”* Tot slot een uitgebreid overzicht van de veiling van onroerend goed van percelen en huizen in Amsterdam.

We krijgen alles bij elkaar een prachtig beeld van een fanatieke schrijver en uitgever, zeer oranjegezind in een tijd dat de patriotten al begonnen op te komen. Maar ook waarschijnlijk het beeld van iemand die godsdienstig zeer actief was. Gericht op een koopmanspubliek met een gelijksoortige houding. Die in staat blijkt een al lange traditie van een ander vergelijkbaar tijdschrift voort te zetten en zelfs de verschijningsfrequentie van dit nieuwe blad te verhogen. Dit gekoppeld aan een soort levenswerk: het herschrijven van de Staatkundige Historie van Holland. Waar alle latere cliché's van de bevrijdingsstrijd weer eens neergezet worden en het grote gelijk van de Hollanders bejubeld wordt. Maar waarin tegelijk allerlei details bij elkaar worden gezet die latere historieschrijvers zullen kunnen helpen . Met verder vooral ook prachtige kopergravures van een onbekende artiest, die het geheel ook op een andere manier nog aantrekkelijk maken.

Pieter Simons, 14 mei 2010